

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ УКРАЇНИ В СФЕРІ МАСОВОГО СПОРТУ

Сіренко Р.Р., Куречко Г.П., Павлишин О.Ф.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто проблему соціалізації молоді у процесі її замученості до масового спорту. Обґрунтовано місце і роль спорту як соціального явища у суспільстві. Визначено його вплив на процеси соціалізації сучасної української молоді. Окреслено напрями подальших досліджень, які є науково-інформаційною основою для розробки управлінських проектів і програм в галузі фізичної культури, спорту і соціальної політики.

Ключові слова: соціалізація, масовий спорт, молодь, спортивна діяльність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Спорт в сучасному світі займає значне місце, відіграючи важливу роль у багатьох соціальних процесах і явищах. Як соціальне явище, яке увійшло в життя країн всього світу, спорт сформувався відносно недавно, проте, сучасне суспільство неможливо уявити без нього. Розвиваючись разом із суспільством і, у процесі трансформації сучасного суспільства, посилюючи свій вплив на соціум і поширюючись у всьому світі, спорт став виконувати багато значущих соціальних функцій. У даний час у багатьох розвинених державах світу спорт значно впливає на процес соціалізації молоді.

Соціалізуюча функція спорту, яка здійснюється за допомогою залучення осіб в спортивну діяльність і активно впливає на різні сторони розвитку особистості, має неоднаковий прояв у різних країнах і суспільствах, але в цілому від рівня залученості спортивної діяльності в соціалізацію залежить ефективність самої соціалізації як процесу.

Сучасний період суспільного розвитку в Україні характеризується соціальною нестабільністю, наростанням рівня конфліктності суспільних відносин, зниженням загального рівня і якості життя. В результаті реформ держава втратила свої позиції в багатьох сферах суспільного життя. Ці чинники зумовили ситуацію в сучасному українському спорті і вплинули на позиції спорту як агента соціалізації. Перебудова суспільного ладу, яка охопила різні сфери соціального життя, включаючи і спорт, в комплексі з відсутністю цілеспрямованої політики держави в цій сфері, обернулася руйнуванням структури управління масовим спортом, виведенням спорту з пріоритетних установок населення на рівні масової свідомості. За десятиліття реформ в масштабі країни виявилися зруйнованими і перестали працювати тисячі спортивних майданчиків, не фінансується діяльність багатьох спортивних шкіл. Ці обставини призводять до катастрофічного зниження показників здоров'я молоді.

Увага до молоді в даному контексті далеко не випадкова: адже саме від молоді залежить майбутнє країни, соціалізація нових поколінь. Водночас, від ступеня залучення молоді в масову спортивну діяльність, багато в чому залежить її фізичне і моральне здоров'я, працездатність.

Загалом, актуальність роботи обумовлена, перш за все, тим, що соціальне відображення масштабних трансформацій, що відбулися на

території України, вимагає детального вивчення через порушення процесів соціалізації. Дане дослідження є науково-інформаційною основою для розробки управлінських проектів і програм в галузі фізичної культури, спорту і соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми. Сучасний етап розвитку соціології фізичної культури і спорту характеризується залученням великої кількості соціологів, що працюють в галузі фізичної культури і спорту, появою значної кількості конкретних соціологічних досліджень і теоретичних робіт [3; 4; 6]. Даний період також характеризується активним використанням досліджень західних авторів із соціології спорту.

Соціологічні дослідження і фундаментальні роботи В.І. Столярова, М.А. Кутепова, М.А. Арвісто продемонстрували високу виховну роль фізичної культури і спорту як дієвого засобу формування, розвитку і соціалізації особистості [2; 7].

Монографія Л.І. Лубишевої [3] присвячена соціології фізичної культури і спорту, в якому спорт детально розглянуто як агент соціалізації.

Разом з тим, варто зазначити, що при всьому різноманітті праць, які певним чином стосуються питань впливу спорту на процес соціалізації молоді, дане питання є недостатньо розробленим. Сьогодні практично відсутні узагальнюючі роботи з даної проблематики.

Метою дослідження є вивчення проблеми впливу спорту на процес соціалізації сучасної української молоді.

Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань, які конкретизують мету роботи:

- розглянути специфіку спорту як агента соціалізації;

- виявити чинники, що визначають масове залучення молоді в спортивну діяльність;

- дослідити ціннісні трансформації сучасної молоді України та місце спорту в цих змінах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасному суспільстві спорт служить задоволенню важливих суспільних потреб, виконуючи різні соціальні функції. За своїми функціями спорт – це школа виховання здібностей, необхідних в сфері рухової діяльності, соціального інститут пізнання умов, засвоєння і вдосконалення засобів, форм і способів переміщення в просторі. Серед соціальних функцій спорту одна з найважливіших – соціалізуюча функція. Соціальна роль спорту відображена в глибоко-

му і багатосторонньому його впливі на сутнісні сторони людини і на розвиток її фізичних та інтелектуальних здібностей.

Роль, яку відіграє спорт в процесі соціалізації конкретної соціальної спільноти, багато в чому залежить від того, наскільки він включений в систему цінностей представників цієї спільноти. Напрямок ціннісних орієнтацій індивідів (у даному випадку молодого покоління) на спортивну сферу збільшує роль спорту в процесах соціалізації.

Характер функціонування спорту як сфери, в якій укорінюється здоровий потенціал суспільства, обумовлений сукупною дією як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Ці обставини зумовлюють розгляд спорту в рамках соціологічного підходу за допомогою аналізу двох аспектів, які виступають в якості головних об'єктів вивчення соціологічної науки. З одного боку, соціологічний підхід передбачає виявлення таких об'єктивних чинників: відношення до спорту з боку суспільства, його місця в рамках організації суспільної системи і структури цінностей, соціальних чинників, які обумовлюють орієнтацію людей на заняття спортом. З іншого боку, даний підхід передбачає уточнення суб'єктивних чинників: виявлення ставлення до спорту самого індивіда як представника конкретної соціальної спільноти або групи.

Спорт є найважливішим інститутом соціалізації в сучасному суспільстві, Особлива роль спорту як агента соціалізації обумовлена тим, що в даній сфері акумульовані такі соціальні ситуації, що дозволяють особі засвоювати нові соціальні практики, знаходячи своє місце в суспільстві і певну життєву позицію. Особа, яка займається спортом, включається в величезну мережу соціальних людських контактів. Як агент соціалізації спорт дозволяє індивіду в процесі спортивної діяльності відпрацювати соціальні ролі і набути необхідний соціальний досвід.

Крім цього, спорт є потужним каталізатором в процесі соціалізації індивіда, який пришвидшує процес його формування з особи, що засвоїла соціальні норми і норми суспільного життя в соціально зрілу і гармонійно розвинену особистість.

Спорт впливає на загальний процес соціалізації молоді за допомогою впливу на тісно взаємопов'язані соціальну і фізичну сферу життя.

Соціалізуючий вплив спорту проявляється по-різному: через підвищення активності, трудової та громадської діяльності спортсмена, через інтеграційні функції спорту. Специфіка спорту вимагає тісних спільних дій, що веде до утворення великої кількості громадських зв'язків офіційного і неофіційного характеру, на основі яких формуються специфічні форми суспільної поведінки, що діють і за межами спортивного руху.

Водночас, масовий спорт не в змозі виконати свою частину функцій в рамках соціалізації індивіда при пасивній або негативній дії інших агентів соціалізації – сім'ї, школи та інших навчальних закладів, ЗМІ, роботи і громадської думки. Серед чинників і умов, що роблять визначальний вплив на залучення молодих людей в спорт, істотне значення мають: наявність знань про спорт, розвиток системи фізичного виховання в школі, спортивні захоплення поза школою, уклад сімейного життя.

Спортивна діяльність є необхідною умовою для формування повноцінного індивіда. У проце-

сі спортивної діяльності індивід отримує цінний досвід спілкування і взаємодії, досягає високого рівня розвитку позитивних рис особистості, знаходить фізичне і соціальне здоров'я, стає соціально-зрілою особистістю.

Розкриття позитивного впливу спорту на здоров'я дозволяє краще зрозуміти механізми, за допомогою яких спорт впливає на суспільну діяльність і активність індивіда. Спорт діє на ефективність соціалізації індивіда не тільки безпосередньо, забезпечуючи його здоров'я, але і за допомогою безлічі інститутів і різного роду механізмів – психічних, соціологічних, фізіологічних.

Соціальна активність включає в себе активність суспільну, професійно-трудова і активність в сфері культури. Соціальна активність людей, залучених у спортивний процес, набагато перевищує соціальну активність людей, які не займаються спортом. В даному контексті спорт необхідно розглядати як ефективний засіб виховання активності у вигляді інтересів, спілкування тощо. Це відбувається тому, що соціальна активність нерозривно пов'язана з руховою активністю і здоров'ям, що підтверджується численними дослідженнями [3; 5; 7].

Спорт формує якості, які підвищують рівень соціальної мобільності. В кінцевому підсумку, власне спорт створює особливий тип людини, яка володіє змагальною і стимулюючою активністю. Спорт перешкоджає поширенню девіантних форм поведінки молоді, загалом формує нове здорове покоління.

Розвиток масового спорту залежить не тільки від поліпшення об'єктивних загальних і специфічних умов, але також від чинників суб'єктивного порядку і від особистого ставлення людей до спорту, від того, яке місце він займає в системі цінностей суспільства і окремого індивіда. Ціннісні орієнтації є мотиваційним ядром спортивної діяльності, тією найважливішою умовою, яка забезпечує високу ефективність занять фізичною культурою і спортом.

Аналіз емпіричних даних дозволяє стверджувати, що в країні стався глобальний процес ресоціалізації, руйнування статусно-рольових зв'язків, створення нової ієрархії цінностей і зміни соціальних орієнтацій всіх верств населення. Соціальні трансформації та ціннісні зрушення, що відбулися, викликали істотні зміни в ціннісних орієнтаціях молоді України. У періоди соціальних криз, які охоплюють одне-два десятиліття, виникає ситуація міжпоколінного ціннісного розриву, коли норми, притаманні для покоління батьків, активно не підтримуються поколінням дітей. Ця тенденція почала активно проявлятися приблизно з 90-х років.

На перше місце все частіше виходять цінності споживання. Тиражування цінностей суспільства споживання призводить до суттєвих трансформацій в системі цінностей молодого покоління українців. Культ споживництва панує у свідомості молоді й набуває універсального характеру. Залучення до культури престижних речей стає метою існування.

Змінилося становище спорту в системі цінностей молоді, чому в чималій степені сприяли як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Домінування в середовищі молоді матеріальних установок

об'єктивно знижує питому вагу ціннісних орієнтацій на спортивну діяльність, оскільки заняття спортом в принципі не є тим видом діяльності, від якого можна отримувати прибуток.

У значній частині молодих людей ставлення до занять фізичними вправами і спортом є пасивним і нереалізованим. З форм дозвілля переважають пасивні форми, які не потребують особливої підготовленості. Активне прагнення до спорту, реальне входження в нього, введення його в стандарт, в звичний уклад власного життя у молоді багаторазово нижче, ніж декларована нею соціально нормативна оцінка фізичної культури і спорту.

Зміна статусу спорту в системі цінностей молоді негативно позначається на процесі соціалізації.

Сучасне суспільство не в змозі повністю вирішити проблему масовості фізкультурно-спортивного руху без підтримки держави. Тому проблеми розвитку спорту та фізичної культури повинні знаходити своє рішення на вищому державному рівні.

Поширення масового спорту виступає в якості пріоритетного завдання державних інститутів у всіх розвинених країнах світу.

У результаті реформ у соціально-економічному і політичному житті України відбулося значне падіння основних показників масовості спорту. Ці обставини пов'язані з послідовним відходом держави з даної сфери життя суспільства, що призвело до зниження фінансування масового спорту, до погіршення матеріальної бази і структурної перебудови системи управління спортом. У наслідок цього, в спортивній і в фізкультурній сферах України спостерігаються значні інституційні зміни переважно негативного характеру.

Крім того, важливе значення має і те, що системна криза українського суспільства різко погіршила демографічну ситуацію і здоров'я населення, в тому числі здоров'я молоді, об'єктивно скорочуючи її можливість займатися спортом. Розглянуті макросоціальні фактори в цілому сприяли падінню рівня масового спорту. Внаслідок цього послабився вплив спорту на процес соціалізації молоді, що посилюється неефективною координацією з іншими агентами соціалізації, такими як освітні установи і засоби масової інформації [1].

У результаті масштабних структурних зрушень у процесі реформ відбулися суттєві зміни в масовій свідомості населення. Соціальна сфера характеризується глобальним процесом ресоціалізації, руйнування статусно-рольових зв'язків, створенням нової ієрархії цінностей і зміни соціальних орієнтацій всіх верств суспільства. Змінені соціальні трансформації та ціннісні зрушення викликали істотні зсуви в ціннісних орієнтаціях української молоді. На даний час спорт як цінність в життєвій особистісній орієнтації сучасної молоді займає вельми скромне місце. Водночас набирає силу тенденція, пов'язана зі споживчим і безвідповідальним ставленням до життя, витоки якої потрібно шукати в порушенні процесу соціалізації. Вже згадана тенденція в сучасних умовах веде до атомізації індивідів, до порушення громадських зв'язків і до різноманітних відхилень у поведінці молоді, що об'єктивно виводить її зі сфери масового спорту, як соціально позитивної і легітимної діяльності.

Формулювання висновків і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Величезна роль в популяризації та пропаганді масового спорту належить засобам масової інформації (ЗМІ) та інтернет-мережі. За допомогою цих засобів можна ефективно впливати на ціннісні орієнтації людей і змінювати їхні поведінкові стереотипи, домагаючись того, щоб норми здорового способу життя набували більшого поширення в суспільній свідомості.

Трансформація ролі спорту в процесі соціалізації української молоді виявилася обумовленою загальними зрушеннями в соціально-економічній системі, зокрема виведенням держави з різних сфер життя суспільства, в тому числі і зі спортивної сфери.

Відсутність спортивних об'єктів відпочинку та оздоровлення для дітей, підлітків та молоді в сільських районах і міських районах новобудов, слабке матеріально-технічне оснащення спортивних установ, що не відповідає рівню потреби сучасної молоді, а також недостатнє фінансування цих об'єктів унеможливорює ефективний розвиток масового спорту в молодіжному середовищі. За роки реформ відбулося систематичне зниження загальної кількості фізкультурно-спортивних споруд.

Одна з основних причин скорочення кількості фізкультурно-спортивних споруд – відмова підприємств і організацій від утримання спортивних і оздоровчих об'єктів під приводом економічної недоцільності їхньої експлуатації.

Сьогодні розвивається переважно тільки елітарний спорт, доступний лише заможним верствам громадян. Відсутність системи загальної фізкультурної підготовки, яка б охоплювала всі верстви населення, і, в першу чергу молоді, негативно відбивається на загальному стані масового спорту.

Внаслідок цього послабився вплив спорту як агента соціалізації, що погіршилося неефективною координацією спорту з іншими агентами соціалізації, такими, як навчально-освітні установи та ЗМІ.

Для підтримання у населення, зокрема у молоді, стійкої мотивації та інтересу до занять руховою активністю і масовим спортом необхідно створити умови для задоволення потреби у фізичному розвитку та привабливій тіло будові, у доступних спортивних спорудах, розташованих поряд з місцем проживання, розвитку сучасної інфраструктури для активного дозвілля, пропагуванні цінностей масового спорту та здорового способу життя. Соціальний ефект від функціонування масового спорту або спорту для всіх відбувається за умови, якщо достатній рівень рухової активності матиме понад 30% громадян.

Ефективна державна політика, спрямована на зміну свідомості і поведінки громадян в сторону вибору здорового способу життя, правильної, розумної поведінки людей може надати позитивний вплив на спосіб життя і здоров'я окремих індивідів і соціальних груп. Досвід розвитку масового спорту в різних країнах, в тому числі США і Західної Європи, показує, що сучасне суспільство не в змозі повністю вирішити проблему масовості фізкультурно-спортивного руху без підтримки держави. Тому проблеми розвитку спорту і фізичної культури необхідно вирішувати на вищому державному рівні.

Список літератури:

1. Дутчак М.В. Теоретико-методологічні засади формування системи спорту для всіх в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / М.В. Дутчак ; НУФВСУ. – К., 2009. – 39 с.
2. Кутепов М.Е. Ценности в области физической культуры и спорта как предмет социологического анализа / М.Е. Кутепов // III Всесоюзная конференция по социологическим проблемам физической культуры и спорта. – М., 1972.
3. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта / Л.И. Лубышева. – М., 2001. – 345 с.
4. Мельник М.Г. Проблеми розвитку студентського спорту України у XXI столітті / М.Г. Мельник, М.П. Пітин // Біомеханічні, педагогічні, медико-біологічні та психологічні аспекти фізичного виховання та спорту. – 2015. – Вісник № 129(1). – С. 169-173.
5. Пономарев Н.И. Проблемы социологии физической культуры и спорта / Н.И. Пономарев // Теория и практика физической культуры. – М., 1982. – № 5.
6. Степанюк С.І. Студентський спортивний рух: історія та сучасність / Степанюк С.І., Вацеба О.М. – Л.: Українські технології, 2003. – 60 с.
7. Столяров В.И. Актуальные проблемы философии и социологии спорта / В.И. Столяров // Теория и практика физической культуры. – М., 1980. – № 12.

Сиренко Р.Р., Куречко Г.П., Павлышин О.Ф.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

СОЦИАЛИЗАЦИЯ МОЛОДЕЖИ УКРАИНЫ В СФЕРЕ МАССОВОГО СПОРТА

Аннотация

В статье рассмотрена проблема социализации молодежи в процессе ее вовлеченности в массовый спорт. Обосновано место и роль спорта как социального явления в обществе. Изучено его влияние на процессы социализации современной украинской молодежи. Определены направления дальнейших исследований, которые являются научно-информационной основой для разработки управленческих проектов и программ в области физической культуры, спорта и социальной политики.

Ключевые слова: социализация, массовый спорт, молодежь, спортивная деятельность.

Sirenko R.R., Kurechko G.P., Pavlyshin O.F.

Ivan Franko Lviv National University

SOCIALIZATION OF YOUTH OF UKRAINE IN THE FIELD OF MASS SPORTS

Summary

The article deals with the problem of socialization of young people in the process of their involvement in mass sports. The place and role of sport as a social phenomenon in society is justified. Its influence on the socialization processes of modern Ukrainian youth has been studied. The directions of further research, which are the scientific and informational basis for the development of management projects and programs in the field of physical culture, sports and social policy, are defined.

Keywords: socialization, mass sports, youth, sports activities.